

KATARZYNA DUDKA

UDZIAŁ POKRZYWDZONEGO W POSTĘPOWANIU SPRAWDZAJĄCYM ORAZ W DOCHODZENIU W NIEZBĘDNYM ZAKRESIE (ART. 307 I 308 K.P.K.) W ŚWIETLE BADAŃ EMPIRYCZNYCH¹

Zgodnie z art. 305 § 1 k.p.k., niezwłocznie po otrzymaniu zawiadomienia o przestępstwie organ powołany do prowadzenia postępowania przygotowawczego ma obowiązek wydać postanowienie o wszczęciu postępowania przygotowawczego. Obowiązek ten istnieje jednak wyłącznie wtedy, gdy istnieje uzasadniona podstawa do wszczęcia dochodzenia lub śledztwa. Podstawę tę stanowią fakty lub relacje o zdarzeniu, które uzasadniają przypuszczenie, że przedmiot procesu istnieje, lub że jego istnienie jest prawdopodobne, nie jest nim natomiast sam fakt popełnienia przestępstwa².

W sytuacji, gdy brak jest podstawy do wszczęcia procesu karnego, a jednocześnie ocena informacji zawartych w doniesieniu nie uzasadnia wydania postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego, zarządza się postępowanie sprawdzające. Jego celem jest ustalenie podstawy wszczęcia procesu karnego³, a więc ujawnienie faktów uprawdopodobniających uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa i, w konsekwencji, odpowiedź na pytanie, czy wszcząć postępowanie karne, czy nie.

¹ Badania finansowane przez Komitet Badań Naukowych w ramach projektu: „Skuteczność instrumentów ochrony praw pokrzywdzonego dla realizacji jego uprawnień w postępowaniu przygotowawczym”, 2H02A 02123.

² L. S c h a f f, *Wszczęcie postępowania karnego a problematyka podstawy i przedmiotu procesu*, „Państwo i Prawo” 1959, nr 2, s. 255.

³ R. P o n i k o w s k i, *Informacja o przestępstwie a wszczęcie postępowania karnego*, „Nowe Prawo” 1983, nr 7–8, s. 83; por. M. K o w a ł s k i, *Czynności w niezbędnym zakresie w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 1, s. 33 i n.; J. T y l m a n, *Postępowanie przygotowawcze w procesie karnym*, Warszawa 1998, s. 39.

Postępowanie sprawdzające nie może zmierzać do udowodnienia faktu przestępstwa, ponieważ jest to zadaniem postępowania karnego. W literaturze podkreśla się, że z zasady legalizmu wynika, iż uzupełnienie informacji lub sprawdzenie faktów jest obowiązkiem organów ścigania a czynności te muszą być podjęte w każdym wypadku, gdy okoliczności towarzyszące uzyskaniu wiadomości o przestępstwie nie uzasadniają podejrzania jego popełnienia. Ma to miejsce zarówno w sytuacji, gdy wpłynęło zawiadomienie o przestępstwie, jak i wtedy, gdy informacja o przestępstwie, którą posiada organ procesowy, pochodzi z innego źródła⁴. Organy procesowe w drodze czynności sprawdzających dokonują bowiem sprawdzenia nie tylko danych zawartych w zawiadomieniu o przestępstwie, lecz również własnych informacji, nasuwających przypuszczenie, że popełniono przestępstwo (art. 307 § 5 k.p.k.).

Artykuł 307 § 1 k.p.k. określa, że w razie potrzeby można żądać uzupełnienia w wyznaczonym terminie danych zawartych w zawiadomieniu o przestępstwie lub dokonać sprawdzenia faktów w tym zakresie.

Postępowanie sprawdzające obejmuje trzy grupy czynności. Po pierwsze organ procesowy może skierować do zawiadamiającego żądanie uzupełnienia danych zawartych w zawiadomieniu o przestępstwie. Uzupełnienie danych przybiera postać złożenia dodatkowych dokumentów, wskazania świadków lub przedstawienia innych źródeł dowodowych. Drugą formę postępowania prowadzonego w trybie art. 307 k.p.k. tworzy samodzielne sprawdzenie faktów przez organ postępowania przygotowawczego. Po trzecie, ustawa zezwala na przesłuchanie w charakterze świadka osoby zawiadamiającej (art. 307 § 1 i 5 k.p.k.). Zakres czynności dokonywanych w ramach postępowania sprawdzającego uzależniony jest od konkretnych okoliczności faktycznych i nie ogranicza się do jednego tylko rodzaju czynności. Oznacza to, że wezwanie zawiadamiającego do uzupełnienia danych zawartych w zawiadomieniu nie wyklucza możliwości przesłuchania go w charakterze świadka (co jest regułą) oraz samodzielnego sprawdzenia przez organ procesowy określonych faktów.

Postępowanie sprawdzające nie jest częścią procesu karnego⁵. Świadczy o tym przede wszystkim cel czynności sprawdzających, którym jest ustale-

⁴ K. O t ł o w s k i, *Pierwsza reakcja na przestępstwo*, „Nowe Prawo” 1990, nr 4–6, s. 119.

⁵ Tak m.in. J. T y l m a n, *Instytucja czynności sprawdzających w procesie karnym*, Łódź 1984, s. 24; S. S t a c h o w i a k, *Wszczęcie postępowania przygotowawczego a czynności sprawdzające*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 9, s. 9; W. G r z e s z c z y k, *Postępowanie przygotowawcze w kodeksie postępowania karnego*, Kraków 1998, s. 60; T. G a r d o c k a,

nie podstawy wszczęcia nieistniejącego jeszcze procesu karnego, możliwość wydania decyzji o odmowie wszczęcia postępowania, jeśli nie zostanie uprawdopodobniony fakt popełnienia przestępstwa (art. 307 § 1 k.p.k.), a także nieprocesowy charakter dokonywanych w tym postępowaniu czynności. Możliwa jest co prawda sytuacja, gdy cele postępowania sprawdzającego będą pokrywały się z celami procesu karnego, ale ma ona charakter wyjątkowy i wynika z funkcji tego postępowania. Na przykład, jak wskazuje P. Tomaszewski⁶, gdy dla ustalenia podstawy wszczęcia procesu niezbędne jest ustalenie i rozpytanie sprawcy o przebieg zdarzenia, konieczne jest uprzednie ustalenie jego tożsamości, podczas gdy jednym z podstawowych celów postępowania karnego jest właśnie wykrycie sprawcy przestępstwa.

Czynności sprawdzające nie mają charakteru procesowego. Dokonywane są przez policję w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych, takich jak rozpytanie, w tym także osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa, badanie zawartości alkoholu w wydychanym powietrzu, sporządzenie szkicu sytuacyjnego miejsca zdarzenia, itd.⁷ Dokumentowane są one w formie notatki urzędowej, co oznacza, że nie można przeprowadzać czynności, które dla swej ważności wymagają utrwalenia w formie protokołu. S. Wyciszczak⁸ stwierdza wręcz, że czynności postępowania sprawdzającego nie powinny być czynnościami, które w rzeczywistości zastępowałyby czynności procesowe (np. „ogłędziny” miejsca zdarzenia).

Artykuł 307 § 2 k.p.k. zezwala na dokonanie w toku postępowania sprawdzającego wyłącznie trzech czynności procesowych. Należą do nich: przyjęcie ustnego zawiadomienia o przestępstwie, odebranie wniosku o ściganie oraz przesłuchanie zawiadamiającego w charakterze świadka, co w świetle zaprezentowanych poniżej wyników badań wydaje się być regułą.

Postępowanie karne. Podręcznik praktyczny, Warszawa 2002, s. 188; T. Grzegorzcyk, *Kodeks postępowania karnego wraz z komentarzem do ustawy o świadku koronnym*, Kraków 2003, s. 776. Odmiennego zdania był M. Cieślak, który czynności sprawdzające uznawał za formę tak zwanego postępowania wstępnego, uznając je tym samym za część procesu karnego. Por. M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 59.

⁶ P. Tomaszewski, *Funkcjonowanie czynności sprawdzających*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1983, nr 2, s. 111.

⁷ Por. T. Nowak, *Sprawdzenie zawiadomienia o przestępstwie*, „Nowe Prawo” 1978, nr 4, s. 610 i n.; F. Prusak, *Postępowanie sprawdzające w nowym kodeksie postępowania karnego*, „Problemy Praworządności” 1971, nr 2, s. 40.

⁸ S. Wyciszczak, *Uwagi na temat postępowania przed wydaniem postanowienia o wszczęciu postępowania przygotowawczego*, „Problemy Praworządności” 1981, nr 8–9, s. 13.

Udział pokrzywdzonego w postępowaniu sprawdzającym oraz możliwość inicjowania przez niego czynności tego postępowania, wyznaczony został przez charakter prawny czynności sprawdzających. Pokrzywdzony nie jest stroną postępowania sprawdzającego, bowiem postępowanie to nie jest częścią procesu karnego. Pozycję strony pokrzywdzony uzyska dopiero z chwilą wszczęcia postępowania przygotowawczego, to jest w momencie wydania postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia albo podjęcia pierwszej czynności procesowej w ramach dochodzenia w niezbędnym zakresie. W toku postępowania sprawdzającego określany jest on mianem „faktycznie pokrzywdzonego”⁹, jako podmiot, którego dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo, albo któremu ustawa karnoprosowa status pokrzywdzonego przyznała. Do podmiotów tych należy zakład ubezpieczeń w zakresie w jakim pokrył szkodę wyrządzoną przestępstwem lub zobowiązany jest do jej pokrycia (art. 49 § 3 k.p.k.) oraz strona zastępcza (art. 52 § 1 k.p.k.).

Skoro pokrzywdzony nie jest stroną postępowania sprawdzającego, zostaje on pozbawiony prawa do inicjowania czynności sprawdzających, a organ procesowy nie ma obowiązku dopuszczenia go do udziału w tych czynnościach¹⁰. O kształcie postępowania sprawdzającego i rodzaju przeprowadzanych czynności decyduje wyłącznie organ procesowy. Pokrzywdzony może jednak na podstawie art. 9 § 2 k.p.k., jako osoba bezpośrednio zainteresowana, składać wnioski o dokonanie tych czynności, które organ ma obowiązek podejmować z urzędu. Uprawnienie to jest jednak hipotetyczne, skoro Kodeks postępowania karnego nie obliuguje organu procesowego do poinformowania pokrzywdzonego o podjęciu czynności postępowania sprawdzającego; możliwe jest zatem, że poweźmie on wiadomość o jego przeprowadzeniu z chwilą otrzymania odpisu postanowienia o odmowie wszczęcia śledztwa lub dochodzenia, co może nastąpić po sześciu tygodniach od złożenia zawiadomienia o przestępstwie.

O ile postępowanie sprawdzające nie jest częścią procesu karnego, o tyle nie ulega wątpliwości, że dochodzenie w niezbędnym zakresie (zwane również dochodzeniem zabezpieczającym lub wstępnym¹¹) jest etapem

⁹ B. Gronowska, „Faktycznie” pokrzywdzony przestępstwem na tle czynności sprawdzających (art. 258 § 2 k.p.k.), „Problemy Praworządności” 1983, nr 7, s. 32.

¹⁰ Tak również B. Gronowska (*ibidem*, s. 35).

¹¹ S. Kalinowski, *Polski proces karny w zarysie*, Warszawa 1981, s. 263; por. A. Kaucz, B. Myrna, *Wszczęcie postępowania przygotowawczego w świetle kodeksu postępowania karnego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”, AUW, Wrocław 2002, nr 2394, t. XI, s. 168.

postępowania przygotowawczego, który faktycznie wszczyna proces karny. Rozpoczyna je pierwsza czynność procesowa, dokonana przez organ procesowy, prowadzący to postępowanie (argumentum *ex articulo* 308 § 6 k.p.k.). Co prawda obecnie obowiązujący Kodeks postępowania karnego nie posługuje się określeniem „dochodzenie w niezbędnym zakresie”, chcąc uniknąć wątpliwości interpretacyjnych, czy może być ono prowadzone w sprawach, w których prowadzenie śledztwa jest obligatoryjne, jednak nazwa ta utrwaliła się w doktrynie procesu karnego i wydaje się, że nie zachodzi konieczność rezygnacji z niej. T. Grzegorzczuk¹² wskazując, że art. 308 k.p.k. jest odpowiednikiem art. 267 i 276 dawnego k.p.k., określa to postępowanie mianem „czynności procesowych w niezbędnym zakresie”, a obu nazw można używać zamiennie.

Zgodnie z art. 308 § 1 k.p.k., dochodzenie w niezbędnym zakresie prowadzi się przed wydaniem postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia w celu i w granicach koniecznych dla zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą, zniszczeniem lub zniekształceniem. O ile więc głównym celem prowadzonego w trybie art. 307 k.p.k. postępowania sprawdzającego jest poszukiwanie nowych faktów i nowych dowodów dla ustalenia istnienia podstawy wszczęcia procesu karnego, o tyle zakres czynności dochodzenia w niezbędnym zakresie został wyraźnie ograniczony. Po pierwsze, postępowanie to może być prowadzone tylko wtedy, gdy istnieje podstawa do wszczęcia procesu karnego, a więc gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa. Ponadto dopuszczalne jest dokonywanie tylko tych czynności, które służą zabezpieczeniu dowodów już istniejących przed zniszczeniem, utratą lub zniekształceniem. Nie można zatem przeprowadzać czynności, które zmierzają do poszukiwania nowych dowodów. Kolejnym ograniczeniem rozpoczęcia dochodzenia w niezbędnym zakresie jest konieczność wystąpienia sytuacji nie cierpiącej zwłoki, uzasadniającej podjęcie czynności tego postępowania.

Czynności dochodzenia w niezbędnym zakresie mają charakter procesowy. Artykuł 308 k.p.k. wśród tych czynności wymienia oględziny, w razie potrzeby z udziałem biegłego, przeszukanie, oględziny zewnętrzne ciała i inne badanie osoby podejrzanej, pobranie odcisków palców, fotografowanie faktycznie podejrzanego, rekognicję, pobranie krwi lub wydzielin organizmu oraz włosów, a także przesłuchanie osoby podejrzanej w charakterze podejrzanego. Wyliczenie to ma charakter przykładowy, dopuszczalne jest

¹² T. Grzegorzczuk, *op. cit.*, s. 780.

więc przeprowadzenie także innych czynności dowodowych, niezbędnych do zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa¹³.

Pokrzywdzony będąc stroną postępowania przygotowawczego na podstawie art. 299 § 1 k.p.k., jest jednocześnie stroną dochodzenia w niezbędnym zakresie. Korzysta więc z uprawnień, jakie Kodeks postępowania karnego przewiduje dla strony. Może brać udział w czynnościach tego postępowania, inicjować je poprzez składanie wniosków dowodowych, zaskarżać decyzje procesowe zapadłe w jego toku, a także zgodnie z art. 302 § 2 k.p.k. zaskarżać czynności inne niż postanowienia i zarządzenia, naruszające jego prawa. Przysługuje mu również uprawnienie do złożenia zażalenia na decyzję o umorzeniu postępowania przygotowawczego (art. 306 § 1 k.p.k.).

Uprawnienia przysługujące pokrzywdzonemu są ograniczone w stosunku do tych, które posiada w postępowaniu wszczętym na podstawie formalnej decyzji o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia. Ograniczenia te są między innymi skutkiem tego, że dochodzenie w niezbędnym zakresie prowadzone jest jedynie — o czym wspomniano wyżej — w sytuacji niecierpiącej zwłoki, to znaczy, gdy niepodjęcie czynności bez nieuzasadnionego opóźnienia, to jest przed wydaniem postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia, grozi zniszczeniem dowodu, a obawa ta jest realna¹⁴. Zakres uprawnień pokrzywdzonego limitowany jest również celem czynności w niezbędnym zakresie, którym jest zabezpieczenie śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą, zniekształceniem lub zniszczeniem, a także czasem trwania dochodzenia w niezbędnym zakresie. Zgodnie z art. 308 § 5 k.p.k., czynności w niezbędnym zakresie mogą być dokonywane tylko w ciągu pięciu dni od chwili podjęcia pierwszej czynności procesowej, a po ich upływie organ procesowy powinien podjąć decyzję albo o wszczęciu postępowania przygotowawczego, albo o jego umorzeniu. W tym czasie szanse na zainicjowanie i udział pokrzywdzonego w czynnościach są niewielkie, zwłaszcza że organ procesowy nie ma obowiązku informowania go o rozpoczęciu czynności dochodzenia w niezbędnym zakresie. Artykuł 305 § 4 k.p.k. nakazuje jedynie poinformowanie pokrzywdzonego (jak również podmiot składający zawiadomienie o przestępstwie) o wydaniu postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia (art. 325a k.p.k.) i to tylko wtedy, gdy został on ujawniony.

Niemożność dokonywania czynności mających na celu poszukiwanie nowych dowodów (np. podsłuchu) również wpływa na zakres uprawnień

¹³ Por. R. A. S t e f a ń s k i, *Czynności procesowe w niezbędnym zakresie w nowym kodeksie postępowania karnego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1998, nr 1–2, s. 49–51.

¹⁴ Z. S z a t k o w s k i, *Faktyczne wszczęcie procesu w celu zabezpieczenia dowodowego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1977, nr 2, s. 140.

pokrzywdzonego¹⁵. Złożony przez niego wniosek dowodowy o dokonanie tego rodzaju czynności powinien zostać oddalony na podstawie art. 170 § 1 pkt 1 k.p.k. Przepis ten przewiduje oddalenie wniosku dowodowego, gdy przeprowadzenie dowodu jest niedopuszczalne. Niedopuszczalność dowodu wynika z faktu, że wykracza on poza cel postępowania wstępnego.

Z treści art. 317 k.p.k. wynika, że strony mają prawo udziału w czynnościach postępowania przygotowawczego innych niż niepowtarzalne. Artykuł 316 § 1 k.p.k. nakłada natomiast na organ procesowy obowiązek dopuszczenia pokrzywdzonego do udziału w czynnościach, których nie będzie można powtórzyć na rozprawie. Niedopuszczenie do udziału w czynności niepowtarzalnej może nastąpić wtedy, gdy zachodzi niebezpieczeństwo utraty lub zniekształcenia dowodu w razie zwłoki. Automatycznie eliminuje to możliwość wzięcia udziału przez pokrzywdzonego w dochodzeniu w niezbędnym zakresie, bowiem prowadzone jest ono jedynie w sytuacji zagrożenia utraty lub zniszczenia dowodu. Co więcej, użyta w treści przepisu art. 316 § 1 k.p.k. forma czasownikowa „pokrzywdzonego należy dopuścić, chyba że zachodzi niebezpieczeństwo utraty” sugeruje, że organ procesowy ma obowiązek niedopuszczenia stron do udziału w tego rodzaju czynnościach za każdym razem, gdy istnieje niebezpieczeństwo utraty lub zniekształcenia dowodu.

Odmienne uregulowana została natomiast kwestia odmowy dopuszczenia pokrzywdzonego do udziału w pozostałych czynnościach. Artykuł 317 § 2 k.p.k. określa, że w szczególnie uzasadnionym wypadku prokurator może postanowieniem odmówić dopuszczenia do udziału w czynności ze względu na ważny interes śledztwa. Ustawa nie precyzuje, na czym ten ważny interes śledztwa polega. Sądzić należy, że interes śledztwa pokrywa się z określonymi w art. 297 k.p.k. celami postępowania przygotowawczego, do których należy ustalenie, czy został popełniony czyn zabroniony i czy stanowi on przestępstwo, wykrycie i w razie potrzeby ujęcie sprawcy, zebranie danych osobopoznawczych dotyczących podejrzanego, wyjaśnienie okoliczności sprawy, w tym osób pokrzywdzonych i rozmiarów szkody, zebranie, zabezpieczenie i w niezbędnym zakresie utrwalenie dowodów dla sądu. Jeśli więc na skutek zwłoki wynikłej z dopuszczenia pokrzywdzonego do udziału w czynności postępowania zachodzi niebezpieczeństwo niezrealizowania któregoś z tych celów, organ procesowy odmawia dopuszczenia pokrzywdzonego do udziału w czynnościach. Groźba zniszczenia, utraty lub zniekształcenia śladów i dowodów przestępstwa, będąca przesłanką

¹⁵ Por. wyrok SN z 11 II 1982 r., II KR 6/82, OSNKW 1982, nr 6, poz. 35.

rozpoczęcia czynności w niezbędnym zakresie, należy do tych szczególnie uzasadnionych wypadków, które ze względu na ważny interes postępowania uzasadniają niedopuszczenie pokrzywdzonego do udziału w czynnościach wskazanych w art. 308 k.p.k.

Przeprowadzone badania empiryczne objęły postępowania karne, prowadzone na obszarze całej Polski w sprawach o przestępstwo bezprawnego pozbawienia wolności w latach 1999–2001. Ich celem było między innymi określenie aktywności pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym i zakresu czynności, w których uczestniczył. Badaniami objęto 1215 pokrzywdzonych w 940 sprawach karnych.

Poniżej przedstawione zostały tabele obrazujące strukturę udziału pokrzywdzonego w dochodzeniu w niezbędnym zakresie oraz w czynnościach sprawdzających. Wynika z nich, że zdecydowanie dominowały postępowania prowadzone w trybie art. 308 k.p.k.; objęły one aż 619 pokrzywdzonych, podczas gdy postępowanie sprawdzające prowadzone było w sprawach dotyczących 205 pokrzywdzonych.

Tabela I. Udział pokrzywdzonego w dochodzeniu w niezbędnym zakresie (art. 308 k.p.k.)

	Udział pokrzywdzonego w dochodzeniu w trybie art. 308 k.p.k.		Brak udziału pokrzywdzonego w dochodzeniu w trybie art. 308 k.p.k.		Udział pełnomocnika		Razem	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1999	106	23,79	54	32,14	0	0,00	160	25,84
2000	176	39,11	83	49,40	1	100,00	260	42,00
2001	168	37,33	31	18,45	0	0,00	199	32,14
Razem	450	100,00	168	100,00	1	100,00	619	100,00

Tabela II. Udział pokrzywdzonego w postępowaniu sprawdzającym (art. 307 k.p.k.)

	Udział pokrzywdzonego w czynnościach sprawdzających		Brak udziału pokrzywdzonego w czynnościach sprawdzających		Udział pełnomocnika		Razem	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1999	31	34,06	2	1,77	0	0,00	33	16,09
2000	30	32,96	65	57,52	1	100,00	96	46,82
2001	30	32,96	46	40,71	0	0,00	76	37,07
Razem	91	100,00	113	100,00	1	100,00	205	100,00

W dochodzeniu w niezbędnym zakresie ponad 60% pokrzywdzonych uczestniczyło w jednej czynności (273 osoby), 108 pokrzywdzonych wzięło udział w dwóch czynnościach (24%), a 41 osób — w trzech (9,11%). W pojedynczych wypadkach pokrzywdzeni uczestniczyli w 4–10 czynnościach dochodzenia wstępnego, co może budzić wątpliwości, czy rzeczywiście dochodzenie to prowadzone było w granicach koniecznych dla zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą lub zniekształceniem.

Tabela III. Udział pokrzywdzonego w czynnościach dochodzenia w niezbędnym zakresie

Rodzaj czynności	n	%
Przesłuchanie w charakterze świadka	429	95,30
Badanie sądowo-lekarskie	45	10,00
Oględziny ciała	18	4,00
Oględziny przedmiotu	16	3,55
Oględziny miejsca	39	8,66
Okazanie wizerunku	19	4,22
Okazanie rzeczy	5	1,11
Okazanie osoby	11	2,44
Wydanie rzeczy	28	6,22
Konfrontacja z podejrzanym	9	2,00
Konfrontacja ze świadkiem	5	1,11
Eksperyment procesowy	4	0,88
Badanie alkomatem	26	5,77
Odtworzenie wyglądu osoby	5	1,11
Badanie krwi	3	0,66
Wizja lokalna	3	0,66
Badanie sądowo-psychologiczne	1	0,22
Rozpytanie	13	2,88

Czynność, w której najczęściej uczestniczył pokrzywdzony, to przesłuchanie w charakterze świadka, w której uczestniczyło ponad 95% pokrzywdzonych niezależnie od tego, czy inicjowali postępowanie poprzez złożenie zawiadomienia o przestępstwie, czy nie. Świadczy to o ogromnej roli jaką organy procesowe przykładają do zeznań pokrzywdzonego, a także świadomości konieczności jak najszybszego odebrania zeznań od pokrzywdzonego, dopóki zdarzenie przestępne nie uległo zniekształceniu lub zatarciu w jego pamięci. Zaobserwowano przy tym, że 65 pokrzywdzonych (15,15%) przesłuchiwanym było w charakterze świadka więcej niż jeden raz, a w jednym wypadku aż cztery razy, co ocenić należy wyjątkowo negatywnie.

Wielokrotne przesłuchanie pokrzywdzonego w krótkim okresie czasu (5 dni) nie daje się w zasadzie niczym uzasadnić, a może prowadzić do pogłębienia stresu, jaki pokrzywdzony odczuwa nie tylko jako ofiara przestępstwa, lecz również jako uczestnik procesu karnego, co może prowadzić do powtórnej wiktymizacji. Czynność taka wykracza również poza granice stosowania dochodzenia w niezbędnym zakresie.

W 13 przypadkach pokrzywdzony został rozpytany na okoliczność przebiegu zdarzenia, a czynność ta nie ma charakteru procesowego. Mając na względzie treść art. 174 k.p.k., zgodnie z którym dowodu z wyjaśnień oskarżonego lub z zeznań świadka nie wolno zastępować treścią pism, zapisków lub notatek urzędowych, uzyskane w ten sposób informacje nie będą mogły stanowić dowodu w procesie karnym.

Żadna ze wskazanych w tabeli III czynności nie była inicjowana przez pokrzywdzonego; inicjował je zawsze organ procesowy. W pojedynczych wypadkach pokrzywdzeni składali oświadczenia wiedzy, a wśród nich oświadczenie, że nie popełniono przestępstwa (1 osoba), pismo z opisem stanu faktycznego (1 osoba), oświadczenie, że obrażenia, których doznał były wynikiem wypadku (1 osoba), oświadczenie, że stan zdrowia pokrzywdzonego nie budzi zastrzeżeń (1 osoba). Oświadczenia woli składane w toku dochodzenia w niezbędnym zakresie obejmowały: oświadczenie, że pokrzywdzony nie żąda ścigania sprawców przestępstwa (4 osoby), wniosek matki o nieinformowanie szkoły o zachowaniu syna, który zawiadomił o nieistniejącym przestępstwie (1 osoba), żądanie ścigania sprawcy (1 osoba), oświadczenie, że pokrzywdzona cudzoziemka przebywająca nielegalnie na terytorium Polski nie chce być deportowana (1 osoba), oświadczenie, że pokrzywdzony nie chce brać udziału w konfrontacji (1 osoba) lub składać zeznań w charakterze świadka (1 osoba), wniosek o wyłączenie policjanta prowadzącego postępowanie (1 osoba). Tylko w jednym wypadku pokrzywdzony złożył wniosek dowodowy, który nie został uwzględniony z przyczyn wskazanych w art. 169 § 1 k.p.k., bowiem nie wskazano w nim okoliczności, które wnioskodawca zamierzał udowodnić.

Czynności dokonywane w ramach postępowania sprawdzającego były zdecydowanie mniej różnorodne niż prowadzone w dochodzeniu w niezbędnym zakresie, co wynika ze specyfiki tego postępowania, a także poza-procesowego charakteru tych czynności. Warto zwrócić uwagę, że również w tym wypadku czynności inicjowane były przez organ procesowy, a wśród nich dominowało przesłuchanie pokrzywdzonego w charakterze świadka. W zasadzie pokrzywdzony uczestniczył w jednej tylko czynności postępowania sprawdzającego (83 osoby — 91,20%); w pojedynczych przypad-

kach brał udział w kilku czynnościach, w tym jeden z pokrzywdzonych aż w czterech.

Tabela IV. Udział pokrzywdzonego w postępowaniu sprawdzającym (art. 307 k.p.k.)

Rodzaj czynności	n	%
Przesłuchanie w charakterze świadka	71	78,02
Badanie alkomatem	4	4,39
Rozpytanie	16	17,58

Jak już wspomniano wyżej, możliwość przesłuchania pokrzywdzonego w charakterze świadka wynika z treści art. 307 § 3 k.p.k. Dotyczy to jednak wyłącznie przypadków, gdy jest on jednocześnie osobą składającą zawiadomienie o przestępstwie. W przypadku zaś, gdy zawiadomienie pochodziło od osoby trzeciej, lub źródłem informacji o przestępstwie były informacje własne organów ścigania, przesłuchanie pokrzywdzonego w charakterze świadka jest niedopuszczalne. Z celu czynności postępowania sprawdzającego wynika, że przesłuchanie takie może nastąpić tylko raz. Świadczy o tym również treść art. 304a k.p.k., w myśl którego sporządza się wspólny protokół zawiadomienia o przestępstwie i przesłuchania w charakterze świadka osoby zawiadamiającej. W protokole tym można jednocześnie zamieścić wniosek o ściganie. Z istoty zawiadomienia o przestępstwie, które jest oświadczeniem wiedzy podmiotu składającego doniesienie o fakcie popełnienia przestępstwa wynika, że jest to czynność jednokrotna, a tym samym również możliwe jest wyłącznie jednokrotne przesłuchanie zawiadamiającego w charakterze świadka. Jeśli zachodzi potrzeba jego ponownego przesłuchania, niezbędne jest wcześniejsze wydanie postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia. Tymczasem w jednej z analizowanych spraw, pokrzywdzony przesłuchany był w charakterze świadka dwukrotnie, a mimo to prokurator następnie wydał postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego.

Chociaż pokrzywdzony nie jest stroną postępowania sprawdzającego i nie ma prawa do inicjowania czynności tego postępowania, podobnie jak w przypadku dochodzenia w niezbędnym zakresie odnotowano kilka czynności, których inicjatorem był pokrzywdzony. Należały do nich: wniosek o przesłuchanie świadka (1 osoba), inny wniosek dowodowy (1 osoba), wniosek o zmianę właściwości prokuratury (1 osoba), wniosek o udostępnienie akt (2 osoby), wniosek o odpis protokołu przesłuchania (1 osoba), żądanie ścigania sprawcy (1 osoba), wniosek o wydanie zaświadczenia o stawiennictwie

na żądanie organu procesowego (1 osoba), wniosek o przywrócenie terminu do złożenia zażalenia na postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego (1 osoba). Do oświadczeń wiedzy należy zaliczyć oświadczenie pokrzywdzonego, że w czasie przesłuchania w charakterze świadka znajdował się pod wpływem leków psychotropowych (1 osoba), oraz oświadczenie, że nie zostało popełnione przestępstwo (6 osób).

Prawo do przejrzenia akt w toku postępowania sprawdzającego wynika z treści art. 306 § 1 zd. ostatnie k.p.k., zgodnie z którym, podmiotom uprawnionym do złożenia zażalenia na postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego przysługuje prawo przejrzenia akt. *De lege lata* negatywnie trzeba się jednak wypowiedzieć w przedmiocie dopuszczalności udostępnienia pokrzywdzonemu odpisu protokołu przesłuchania, w którym uczestniczył w postępowaniu sprawdzającym.

Zgodnie z art. 156 § 5 k.p.k., udostępnienie odpisów i kserokopii akt możliwe jest jedynie w toku postępowania przygotowawczego, a do ich uzyskania uprawnione są strony, obrońcy, pełnomocnicy oraz przedstawiciele ustawowi. Podobnie art. 157 § 3 k.p.k. określa, że organ prowadzący postępowanie ma obowiązek udostępnienia stronie odpisu protokołu czynności, w której strona uczestniczyła lub miała prawo uczestniczyć, jak również dokumentu pochodzącego od niej lub sporządzonego z jej udziałem. Skoro pokrzywdzony nie jest stroną postępowania prowadzonego w trybie art. 307 k.p.k., nie może skutecznie żądać udostępnienia odpisu protokołu przesłuchania go w charakterze świadka. *De lege ferenda* uprawnienie do przejrzenia całości akt, łącznie z protokołem przesłuchania w charakterze świadka, powinno być przyznane pokrzywdzonemu.